

Sekundární analýza PIRLS 2016

Role rodičů, učitelů a moderních technologií v rozvoji čtenářské gramotnosti žáků 4. tříd ZŠ v České republice

Česká školní inspekce je v českém prostředí realizátorem mezinárodních šetření zaměřujících se na testování žáků základních a středních škol, kterých se Česká republika pravidelně účastní již řadu let. Tato šetření se zaměřují na testování různých druhů gramotností, od matematické, přes přírodovědnou až po čtenářskou nebo informační.

Šetření **PIRLS** (*Progress in International Reading Literacy Study*) sleduje konkrétně **čtenářskou gramotnost žáků 4. ročníků základních škol**. Charakter mezinárodního šetření PIRLS nám pomáhá nejen sledovat stav čtenářské gramotnosti na prvním stupni základních škol, ale rovněž umožňuje mezinárodní srovnání

se všemi zeměmi, které se testování účastní. Tomu se věnovala již zveřejněná [Národní zpráva PIRLS 2016](#).

Čtenářská gramotnost je naprosto zásadní. Neznamená pouze schopnost **číst**, ale také schopnost **porozumět textu** nebo **vyhledávat informace** a **kriticky je hodnotit**. Jako taková je pak nezbytným předpokladem pro rozvoj v **ostatních oblastech** vzdělávání. Předkládaná **sekundární analýza PIRLS 2016** přináší řadu důležitých poznatků o stavu čtenářské gramotnosti v České republice.

Analýza poukazuje na zásadní zjištění ve všech oblastech. Celé znění sekundární analýzy, stejně jako národní zprávy, je k dispozici na webových stránkách

Analýza sleduje několik dílčích oblastí

- předškolní vzdělávání a jeho vliv na čtenářskou gramotnost,
- kvalitu učitele,
- faktor motivace a spokojenosti,
- metody výuky čtenářské gramotnosti,
- využívání ICT pro výuku,
- faktor sebejistoty.

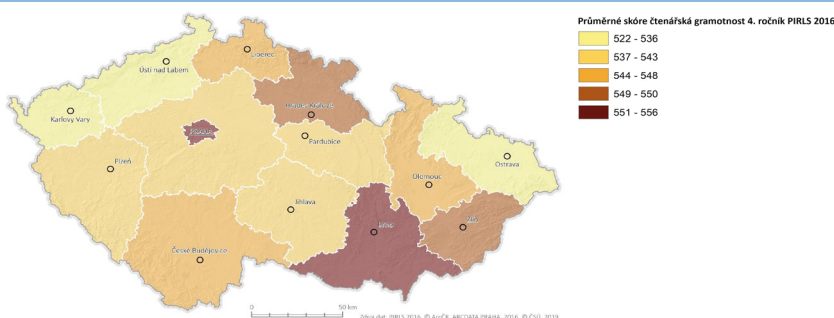
České školní inspekce. Nejdůležitější poznatky a doporučení pro český vzdělávací systém, které z nich vycházejí, jsou shrnuty níže.

Vybraná hlavní zjištění

Základní zjištění

- Čtenářská gramotnost se liší napříč kraji České republiky mj. na základě **socioekonomického statusu**. **Vyššího skóre** v testu dosahují žáci z **krajů s vyšším průměrným socioekonomickým statusem (SES)**. V krajích s **průměrným socioekonomickým statusem** se **neprokázal** efekt průměrného socioekonomického statusu školy na výsledky žáků. Naopak v krajích s **nízkým a vysokým SES** efekt existuje, v krajích s **nízkým SES** je navíc nejsilnější.

OBRÁZEK 1 | Regionální rozdíly

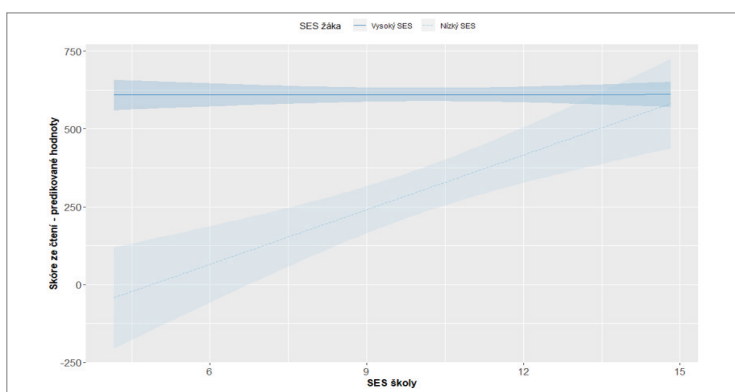
DOPORUČENÍ ČŠI

- Systematicky podporovat školy v problematických regionech a školy, které vykazují nižší průměrný SES.
- Podporovat snahu o zlepšení komunikace mezi učiteli a rodiči. Kvalitní komunikace učitelů s rodiči, jejichž socioekonomický status je nízký, může dlouhodobě pomoci žákům z těchto rodin zlepšit jejich studijní výsledky.
- Posílit využití nástrojů a technik, které zvyšují sebejistotu žáků všech věkových a sociálních kategorií ve čtení. Analýza ukázala, že takovou činností může být poskytování materiálů podle zájmu žáků.

Základní zjištění

- Socioekonomický status žáků i průměrný socioekonomický status školy významně souvisí s výsledky žáků. Čím **vyšší socioekonomický status žáka i školy**, tím **lepších výsledků žák dosahuje**.

GRAF 1 | Predikované hodnoty skóre z testů u žáků s nízkým a vysokým SES v závislosti na průměrném SES školy, PIRLS 2016

Poznámka: Graf vytvořen v programovacím jazyku R pomocí balíčku „iTools“ z regresního modelu pomocí balíčku „lme4“. Nestandardizované hodnoty v grafu.

Na výsledek žáků, kteří pocházejí z rodin, kde rodiče mají zájem o jejich vzdělání, a kteří mají dostatečné materiální zázemí (vlastní stůl, počítač apod.), nemá přítomnost dětí, které pocházejí z chudších rodin a z těch rodin, které nepřikládají jejich vzdělání takový význam, žádný negativní dopad. A naopak žáky pocházející ze složitějšího rodinného prostředí přítomnost v kolektivu žáků z rodin s lepším zázemím podporuje v dosahování lepších vzdělávacích výsledků. Tím se zmírňují počáteční nerovnosti dané rodinným původem.

- S výsledky je silně asociována i **sebejistota žáků ve čtení**. S růstem pocíťované čtenářské sebejistoty navíc rovněž klesá efekt socioekonomického statusu žáka. Vyšší sebejistota tak dokáže potlačovat případný negativní efekt nízkého SES.
- Z uplatňovaných aktivit se čtenářskou sebedůvěrou významně souvisí **poskytování materiálů podle zájmu žáků**. Pokud učitelé dávají žákům ke čtení častěji materiály odpovídající jejich zájmům, a to **i v jiných předmětech než jen při samotné výuce čtení** (rozvoj čtenářských dovedností by měl být realizován **napříč vzdělávacími obory**), roste jejich čtenářská sebejistota.
- Jako důležité se ukazuje být to, jak se žák ve škole cítí. S růstem pocíťovanou šikany ze strany spolužáků totiž klesá dosažené skóre.

DOPORUČENÍ ČŠI

- Učitelé by dále měli s žáky společně procházet a vysvětlovat pojmy v textech, kterým žáci nerozumí, a snažit se při výuce vytvořit takovou atmosféru, ve které se žáci nemusí obávat chybování.
- Posílit ve školách aplikaci nástrojů a technik umožňujících včasnou identifikaci sociálněpatologických jevů (šikana, projevy násilného chování, poruch chování, závislostí, rasových, etnických a jiných předsudků apod.).
- Podporovat osvojování dovedností souvisejících se čtením již v rámci předškolního vzdělávání a se zvláštním důrazem na podporu žáků pocházejících z rodin s nižším socioekonomickým statutem.
- Podporovat osvětu v oblasti zdravého životního stylu, potřeby dostatečného množství spánku a pravidelného stravování. Podpořit školní a jiné projekty s touto tematikou.
- Podporovat školy ve využívání programů podpory celodenního školního stravování (snídaně, svačiny, obědy), nejen pro žáky pocházející z rodin s nižším socioekonomickým statutem.
- Nebránit školám a žákům samotným ve využívání ICT nástrojů při výuce čtení, ale vhodně takový nástroj začlenit do výuky. Představovat žákům možnosti využití jejich mobilních zařízení pro účelné vyhledávání informací využitelných i v podpoře čtenářské gramotnosti (BYOD).

Rodina a předškolní vzdělávání

- **Vyššího skóre** dosahovali žáci, kteří si do školy přinesli již **osvojené dovednosti čtení** nebo jejichž rodiče s **oblíbou četli**. Jakákoliv předškolní aktivita, která rozvíjí dovednosti, sebevědomí a motivaci žáků směrem ke čtení, se pozitivně projevila v testu čtenářské gramotnosti.
- S výsledky žáků je pozitivně asociována i **délka předškolního vzdělávání**.
- **Žáci, kteří ve škole** pociťují **únavu** nebo **hlad**, dosahovali prokazatelně **horších výsledků** v testu **čtenářské gramotnosti**. Uváděný hlad a únava přitom **není spojen se sociálním původem žáků**, ale spíše s životním stylem rodiny.

Uplatňované postupy při výuce čtení a role učitelů

- Žáci profesně zkušenějších učitelů dosahují ve čtení mírně lepších výsledků.
- **Vyrušování žáků v hodinách čtení**, které narušuje celkovou atmosféru ve třídě, se projevuje v **horších výsledcích** žáků v testu čtenářské gramotnosti.
- **Diskuze žáků o tom, co četli**, jako učitelem uplatňovaná didaktická metoda, se **pozitivně** projevila na **výsledcích žáků**. Čím častěji byla tato metoda zařazována do výuky, tím lepších výsledků žáci v testu čtenářské gramotnosti dosáhli.
- Žáci dosahovali lepších výsledků, pokud učitele vnímali jako osobu, která jim srozumitelně vysvětluje problematiku výuky a aktivně se věnuje jejich individuálním výukovým potřebám.

Využívání ICT ve výuce čtení

- Žáci, kteří v běžném školním dnu používají **pro školní úkoly** k hledání a čtení informací **PC** nebo **tablet** v rozsahu cca **půl hodiny**, dosahují **lepších výsledků ve čtení** než žáci, kteří tuto činnost běžně nedělají vůbec. **Pokud** však hledání a čtení informací na PC nebo tabletu běžně **věnují čas delší**, pozitivní efekt **poklesne**.
- Ačkoli může být využití ICT jak ve výuce, tak v rámci domácí přípravy, prospěšné, **nadměrné hraní počítačových her** nebo **surfování** po internetu se projevilo **horším výsledkem žáka** v testu čtenářské gramotnosti.

Dílčí škály čtenářské gramotnosti

- Žáci, kteří se **ve čtení cítí sebejistě**, dosahují vyššího skóre v práci s texty informačního charakteru.
- **Dívky** si vedou **lépe při práci s texty literárními**. S ohledem na informační texty se ale od chlapců neliší.
- Také žáci, jejichž rodiče uvedli **vyšší míru ovládnutých dovedností před nástupem do školy**, dosahují **vyššího skóre** zejména v oblasti **práce s informačními texty**. Žáci rodičů, kteří rádi čtou, vynikají spíše v četbě textů literárních.

Role předškolního vzdělávání

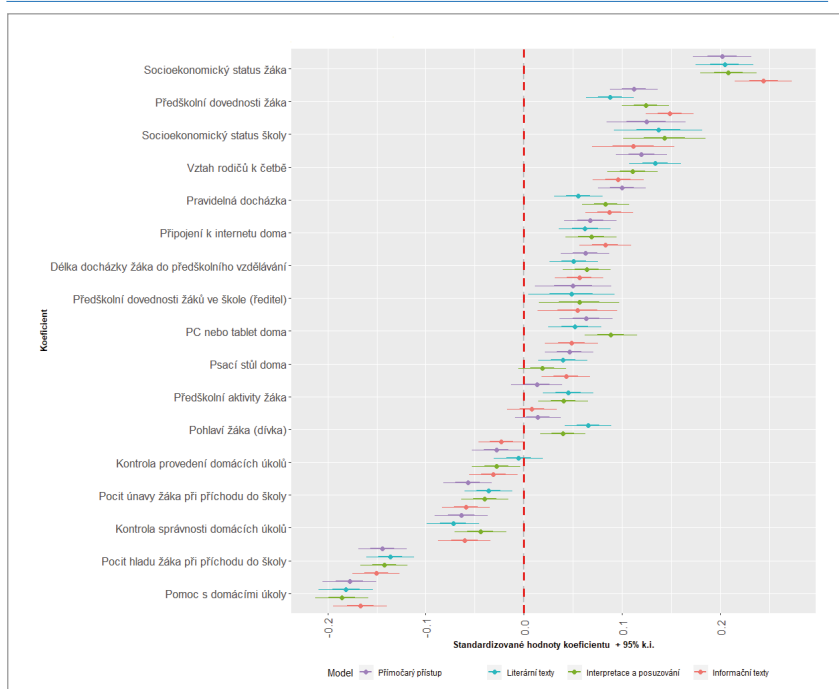
Model 1 zobrazuje standardizované koeficienty (body) s jejich intervaly spolehlivosti (linie). Čím více vpravo, tím silnější pozitivní asociace s bodovým skóre ze čtenářské gramotnosti ve čtyřech sledovaných oblastech.

Nejsilnější souvislost se skóre má:

- socioekonomický status žáka,
- jeho celkové předškolní dovednosti,
- vztah rodičů žáka k četbě.

Naopak negativní asociace je v případě, že rodiče uvedli, že často pomáhají svým dětem s domácími úkoly a kontrolují jejich správnost.

MODEL 1 | Bodové skóre z testu čtenářské gramotnosti

ČTYŘI OBLASTI

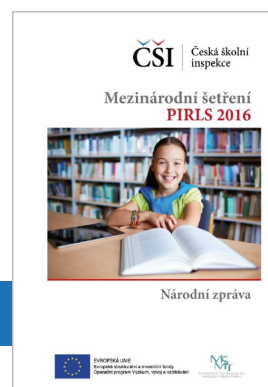
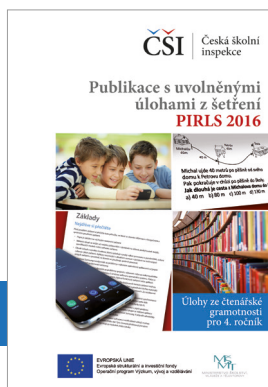
Test PIRLS sleduje hned několik oblastí čtenářské gramotnosti. Přestože rozlišujeme dílčí škály na:

- ✓ **přímochárý přístup,**
- ✓ **literární texty,**
- ✓ **interpretace a posuzování,**
- ✓ **informační texty,**

všechny oblasti spolu výrazně korelují. Pokud je žák dobrý v jedné z oblastí, zpravidla je

dobrý i v oblastech dalších.

Ze sledovaných proměnných má odlišný efekt jen **pohlaví žáka**. Dívky dosahují lepších výsledků v oblasti literárních textů. Také žáci, jejichž rodiče uvedli větší míru ovládnutých dovedností před nástupem do školy, dosahují vyššího skóre zejména v oblasti práce s informačními texty. Žáci rodičů, kteří rádi čtou, vynikají spíše v četbě textů literárních (viz analýza).

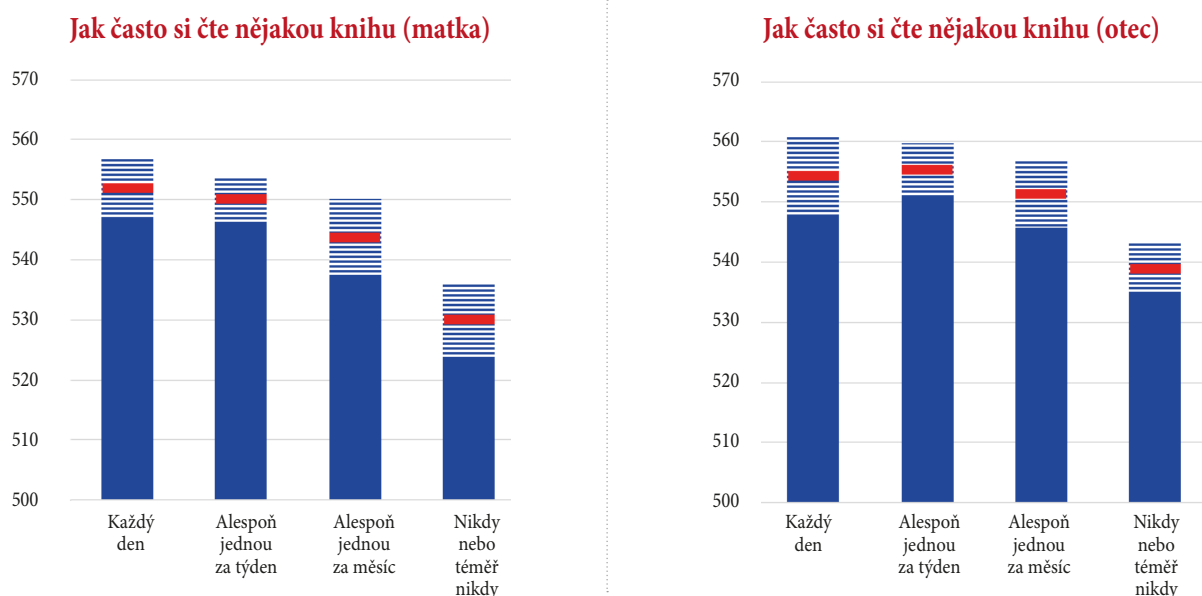
Průběh vzdělávání v mateřských školách a vztah rodičů k četbě má na výsledné skóre dominantní vliv

Jak ukazuje graf 2, **děti, jejichž rodiče rádi a pravidelně čtou, dosahují statisticky významně lepších výsledků** než ty děti, jejichž rodiče nečtou vůbec. Obliba čtení rodičů souvisí s jejich socio-

ekonomickým statusem. **Rodina je tak dominantním faktorem, který určuje výsledek žáků** ve čtení. Pokud byly děti v předškolním věku aktivní a zvládají před nástupem do školy nejrůznější

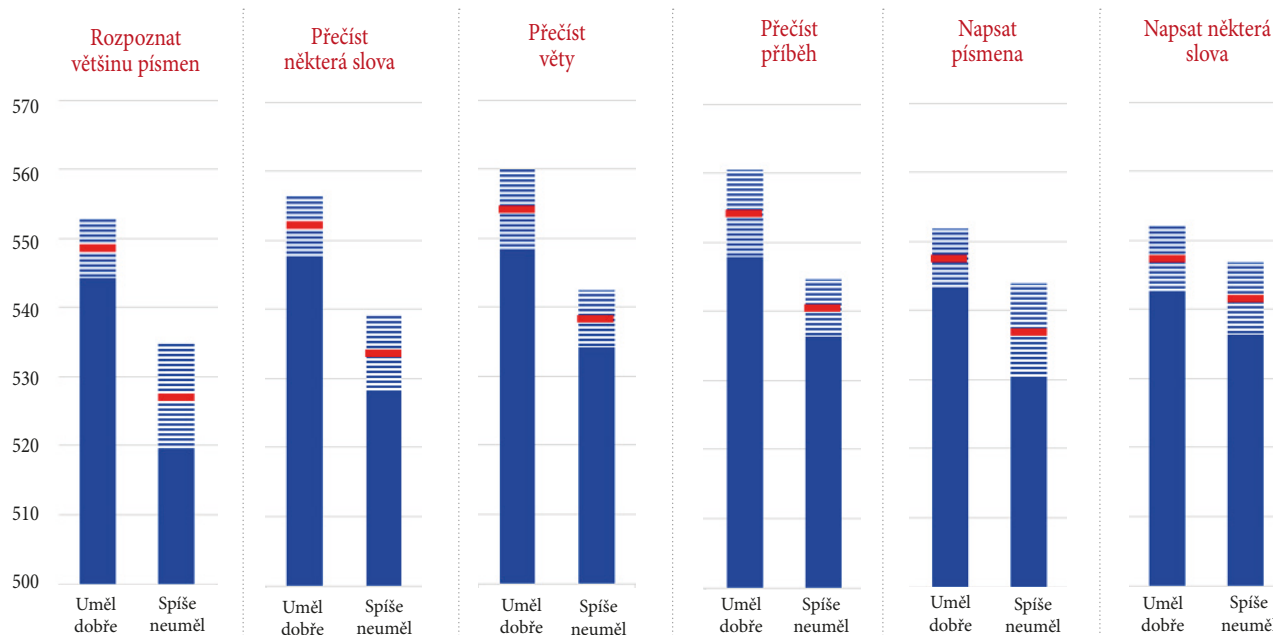
úkony, jako např. rozpoznat či napsat písmena nebo slova, dosahují lepších výsledků než žáci, kteří před nástupem do základní školy podobné dovednosti neměli, jak je znatelné z grafu 3.

GRAF 2 | Bodové skóre ze čtení dle frekvence čtení obou rodičů, PIRLS 2016

Poznámka: Zobrazeny jsou průměrné hodnoty (červená linie) a konfidenční intervaly (pruhovaná oblast).

GRAF 3 | Bodové skóre dle míry osvojení si dovedností potřebných pro čtení před nástupem povinné školní docházky, PIRLS 2016

Poznámka: Zobrazeny jsou průměrné hodnoty (červená linie) a konfidenční intervaly (pruhovaná oblast).